

REVISTA REVISTELOR

Caiete de antropologie istorică, anul X, ianuarie-decembrie 2011, supliment „Disciplinarea socială și modernitatea”, Cluj-Napoca, Editura Accent, 577 p.

Suplimentul „Disciplinarea socială și modernitatea” reunește majoritatea textelor prezentate în cadrul colocviului cu aceeași tematică, organizat de membrii seminarului de Antropologie Istorică al Universității „Babeș-Bolyai”, la Cluj-Napoca, în mai 2010, și aduce în atenția istoricilor români un concept care merită mai multă atenție în încercările de definire a tot ceea ce înseamnă stat modern, înțeles poate în termeni foucauldieni ca presiune și control al puterii centrale, fără a ignora însă nuanțe importante date de funcționarea raporturilor normă-practică, propagandă-rezistență.

Registrul tematic îmbrățișat de cele 38 de contribuții este unul extrem de variat, indicând posibilitatea explorării unor subiecte care s-au bucurat de o prea puțină și nemeritată atenție. Nouă secțiuni consistente în care disciplinarea socială este pusă în discuție în raport cu modernitatea, cu medicalizarea societății românești din diferite regiuni, cu *loisir*-ul, cu formele de manipulare, constrângere ideologică sau rezistență în perioada comunistă, cu universul cotidian al elitelor intelectuale, cu spațiul identitar balcanic sau perspectivele postcomuniste.

Cum trebuie gândită disciplinarea socială? Ca o *civilizare a moravurilor*, pe linia sociologului german Norbert Elias, ca un monopol al suveranului sau statului modern asupra violenței, așa cum propune Michel Foucault, ca o educare (a se citi culturalizare) a maselor, asumată de instituții ca Biserica și Școala? În fapt, toate sunt integrate unui proces mai lung, care cuprinde în ultimele patru secole Europa Occidentală, Centrală și de Răsărit, afectează societățile și comunitățile locale, supuse unei presiuni normative, în primul rând, dar care vizează și practicile legate de viață și moarte, comportare în societate, acces ierarhic și definire identitară. Textul introductiv al profesorului Toader Nicoară punctează toate aceste aspecte și propune un posibil cadru reflexiv pe marginea subiectului (*Disciplinarea socială și modernitatea. Lecturi posibile*). Dar acest cadru normativ nu poate funcționa fără o asumare interioară a lor. În absența unei *discipline a sinelui* este greu să înțelegem corect disciplinarea elitelor nobiliare din Ungaria și Transilvania în secolele XVI–XVII (Ildiko Horn). Eficacitatea procesului constă, în fapt, nu atât în presiunea exercitată mai mult sau mai puțin constant de către stat sau suveran, cât în însușirea interioară a lor, de unde importanța educației, indiferent că vorbim de elitele aristocratice maghiare sau românești, de țărani români sau de studenți. Regulamentele care apar, tot mai numeroase la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, în rândul a numeroase categorii profesionale, demonstrează interiorizarea unei afirmări în spațiul public, asumarea unui model comportamental și identitar în acord cu cerințele societății, dar și un exces de normativitate care vizează să pună ordine până în cele mai mici detalii, inclusiv în medii în curs de formare precum cel studentesc (Mihai Teodor Nicoară).

Eficacitatea acestor instituții în civilizarea/disciplinarea socială este însă pusă sub semnul întrebării. Închisoarea poate fi locul de ispășire sau, din contră, unul dintre spațiile exemplare ale eșecului ei (Adina Nicoleta Gavrilă), armata apare la un nivel oficial ca factor de disciplinare și

educare a țăranilor-cetățeni, cu rezultate pozitive, cu norme bine puse la punct (cazul regimentelor grănicerești, studiat de Dana Maria Rus), dar, totodată, soldații pot fi factor perturbator pentru comunitățile locale, rurale sau urbane (nerespectarea legislației maritale și modificarea comportamentelor aferente, Emilia Adina Gale), inclusiv ca dezertori, vagabonzi, tâlhari, așa cum demonstrează Barbu Ștefănescu pentru nord-vestul Transilvaniei în secolul al XVIII-lea. Armata este deopotrivă un spațiu de experimentare traumatică în timp de război care pune față în față sensibilitatea umană, dezvoltarea tehnologică și reacțiile societății, în încercarea de explicare, recuperare și control a unor astfel de experiențe pentru foștii combatanți ai Primului Război Mondial (Gheorghe Negustor).

Diferența maximă între normă și practică poate fi ușor sesizată în cazurile de control al unor forme ritualizate de violență, precum duelul, după cum constată Dan Dumitru Iacob, analizând legislația secolului al XIX-lea. Din ce în ce mai severă, inclusiv în spațiul românesc, aceasta nu poate descuraja o practică, deja în plin apogeu la finele secolului al XIX-lea și frecventă nu doar în rândul membrilor vechii aristocrații boierești, ci și al noilor elite (militari, avocați, jurnaliști), aflate în plin proces de definire identitară, de statut și prestigiu social (a se vedea recenta contribuție a lui Mihai Chiper, prima cercetare exhaustivă dedicată subiectului).

Poate că una dintre cele mai relevante dimensiuni ale procesului de disciplinare socială este cel legat de medicalizare și igienizare. Educarea medicală a unei populații majoritar rurale, cu un indice crescut al mortalității, sensibilă la puseurile epidemice, este evaluată pornind de la studii de caz consacrate nord-vestului transilvănean al primei jumătăți a secolului al XIX-lea (Florin Ioan Chiș), politicilor igieniste din Vechiul Regat (Ligia Livadă-Cadeschi) sau confruntării dintre țăranul român și discursul medical (Constantin Bărbulescu).

Practicile alimentare și arta culinară din principatul Țării Românești (Marin Sâmbrian-Toma), cele legate de dezvoltarea *loisir*-ului în mediul studentesc românesc de la Viena sau Budapesta (Cornel Sigmirean) sau în relație cu sportul (Denisa Elena Petrehuș), sociabilitățile muzicale (Andra Armean) sau rolul ideologic al cinematografului (Tudor Roșu), elitele universitare și însemnele prestigiului social (Lucian Nastasă) aduc în atenția noastră procesele care definesc o nouă cultură a corpului, estetizarea sa, noi formule de sociabilitate și definire identitară.

Violența, devenită monopol de stat, poate fi ușor și abuziv întoarsă contra indivizilor. Dacă o cultură a supravegherii și a excluderii indezirabililor poate fi ușor sesizată și în Vechiul Regat (Laurențiu Vlad), apogeul ei este atins în timpul regimului comunist, când experimentele carcerale inaugurate reprezintă un trist și notabil exemplu al terorii dezlănțuite contra propriului cetățean (Ilona Diana Drancă). Ii putem adăuga existența cenușie a cetățenilor, uniformizată și „mecanizată”, demonstrație clară a exceselor unei disciplinări pusă în serviciul ideologicului și care conduce la o presiune psihologică, greu suportabilă (Ioana Manta-Cosma), dificil de ascuns sub formele festive care susțin mitologizarea puterii (Ludmila Cojocari, Virgiliu Bârlădeanu).

Nu putem insista suficient asupra acestor contribuții și a perspectivelor pe care le oferă în conturarea unui câmp de cercetare ce merită, cu siguranță, o mai mare atenție. Rezultate ale unor cercetări doctorale, postdoctorale sau personale, atente la materialul documentar inedit din arhivele românești și la contribuțiile metodologice străine din rândul disciplinelor socio-umaniste, textele reunite în prezentul volum încearcă să ne convingă în legătură cu necesitatea unei noi lecturi a experiențelor istorice și a sesizării mai fine a mecanismelor profunde care ne-au marcat trecutul.

Nicolae MIHAI
Academia Română
Institutul de Cercetări Socio-Umane
„C.S. Nicolăescu-Plopșor”